

VAN 2 BOEKEN

Het eene heet: „De zeven tuinen.”
’t Is van Arthur van Schendel.
’t Andere: „Bolle.”

De auteur is Joh. Vis.

Men kan het een dwaasheid noemen, om deze twee boeken bij elkaar te nemen. Want ’t eene lijkt nu net niets op het andere, al zijn het beide epische werken. Maar het kan zijn nut hebben het verschil te zien, de tegenstelling zelfs.

Dat er stijlverschil is, doet hier weinig ter zake. Dit kan pleiten voor de waarde van beide verschijningen. Iedere auteur heeft zijn eigen persoonlijke stijl.

Dat de milieu’s der verhalen niet dezelfde zijn, is evenmin van beteekenis. Maar wel verdient het aandacht, dat de instelling op het leven bij den eenen schrijver een geheel andere is dan die bij den anderen. Er is tweërlei levensbeschouwing.

„Bolle” is een positief Christelijk boek. Dat is „De zeven tuinen” niet.

Hiermee wil ik niet zeggen, dat nu Van Schendels werk geen waarde voor het leven heeft. Wie met oordeel lezen kan en in het leven rijkdom en armoede kan onderscheiden, ziet in beide boeken de waarheid van Bijbelwoorden bevestigd. In „Bolle,” een boek over het visschersleven, zou de uitdrukking „een baken in zee” geheel passen, maar dezelfde uitdrukking zou ook beteekenis hebben als ze aan ’t slot van Van Schendels werk was gebezigd.

Op het titelblad van „De zeven tuinen” staat ten overvloede het woord *roman*, alsof men hier iets anders zou kunnen verwachten dan een roman: een natuurbeschouwing of zoo.

„De zeven tuinen” speelt in de rijke wereld van buitenplaatsen. In bosschen en parken; bij vijvers: in een leven vol comfort. Er zijn levens, die de luxe der onbezorgdheid om niet te zeggen der zorgeloosheid willen genieten en die daardoor de zwaarste zorgen zelf binnen het leven halen. Zoo is het geweest in het leven der familiën en bekenden, die de zeven tuinen bezaten.

Van Schendels boek munt uit door compositie en stijl. Hij is de romanschrijver, die de taal beheerscht en die de taal laat beheerschen. Ook hier is weer die voorname wijze van zeggen: het min of meer deftige woord, zelfs in den gesprekvorm. De taal praat met woorden van hooger stand. Als ik maar lukraak blader en lees, is Van Schendel onmiddellijk te herkennen.

Een spiegelkogel verrees boven de kleuren — met snelle schreden liep een gedaante over het gras — iemand kan aantoonen, dat de vooruitzichten degelijk zijn — de donkere takken hingen neder tot den grond — twee jonge men-

*) ’t Eerste boek is een uitgave van J. M. Meulenhoff, Amsterdam; het tweede van J. N. Voorhoeve, Den Haag.

Arthur van Schendel

schon hieven hun hoofden tegelijk naar de lucht — de baas zwijgt van rechts naar links schouwende — speur waar ge wilt over den grond — enz.

Ook hier is weer het drukke gebruik van het tegenwoordig deelwoord om de actie aanschouwelijk te maken. En het deftige voornaamwoord *ge* past heelmaal niet in den mond van den koetervaal zoo min als in dien van den tuinbaas en den tuinknecht. Maar het past in den Van Schendel-stijl.

Dan is er in dit boek een natuurbeelding die om net op zijn Van Schendels te zeggen: verbazing wekt. De seizoenen volgen elkaar. Men leeft mee in gang en overgang. Men ziet de lenteboomen in hun pracht — de zomerbloemen in hun rijkdom; herfstkleuren, wintertinten — de vogels maken muziek en we hooren de variaties en zien het drukke beweeg van de boomen- en struikenbevolking.

De zeven tuinen zijn paradijzen van schoonheid.

In die tuinen, op de plaatsen leven menschen. Jonge en oude. De kinderen van Blankendaal, die we zien opgroeien; de kinderen van andere buitens — de vrienden en vriendinnen.

We lezen van het dagelijksch leven der oude mevrouw op Blankendaal, van dat van haar zuster op Vonkelem en haar broer Guldelingh van de Sasseen; Silfenholt woont op Gladenborch en Sonnem en St Elooi hebben ook hun eigen menschen en dan woont een oude, vreemde mevrouw op de Wonnebergen. De families zijn als families of goede bekenden met elkaar bevriend; alleen met de oude mevrouw van de Wonnebergen heeft men geen verkeer. Een belangrijke rol spelen de tuinbazen, die zich voor meer dan de tuinen interesseeren. De Kroon met zijn knecht Bastiaan, Andries, Winter e.a. Ze houden van de tuinen, van planten en vogels, ze kennen ze en verzorgen boom en struik, maar ze letten ook op de kin-

deren. Op het opgroeiend geslacht. En ze vergelijken deze levens met de gewassen in de parken. Zoo hier en daar wordt ook over een godsdienstige opvoeding gesproken. Baas De Kroon zegt een gebed voor het eten. De moeder van Reinier, Jacob, Josefientje, Filips en Mathilde, allemaal menschen van Blankendaal, zegt het tegen haar zuster, mevrouw Vroom, dat die vrienden van haar kinderen Marius en Walter zoo evenwichtig zijn, omdat ze in den godsdienst zijn grootgebracht. En ook Klaartje van De Kroon wordt met den Bijbel opgevoed en je hoort, hoe ernstig ze is. Hoe vergevengszind.

Maar de andere merkt op, dat haar zoon David ook evenwichtig is, al heeft moeder hem nooit naar de catechisatie gestuurd.

Zoo zijn er nog een paar plaatsen, waar de waarde van godsdienst wordt erkend, maar dat is dan ook al.

De opvoeding is over ’t algemeen slap en dit maakt slachtoffers. Bezorgdheid over de toekomst der kinderen wordt weggefilosofeerd. Och, ’t loopt allemaal zooals het loopen moet. Kiemen groeien uit. Het leven corrigeert en veel komt vanzelf terecht. „Al te veel bemoeienis deugt niet voor de natuur,” lezen we bij ’t begin en aan ’t slot wordt dat nog eens herhaald: „Denk er om, niet al te veel bemoeienis.” De natuur helpt gezonde boompjes wel voort. Dat er altijd een paar achterblijven is een raadsel, dat we aanvaarden moeten. De wereld zit vol dingen, die we niet begrijpen. Menschen zijn net als boomen en boomen zijn net menschen. En boomen worden oud en groot en onder hun takken speelt zich heel wat af. En daar wordt van verteld. Als de boomen het zelf konden doen, zouden ze van het leven in de zeven tuinen heel wat kunnen vertellen.

Van oneerlijkheid en jaloezie en ongehoorzaamheid, van pret, pret en nog eens pret zonder voldoening, van liefde en wat er op lijkt, van veel wilden groei, die voorkomen had kunnen worden, als inderdaad het jeugdige rijns was gebogen, van oppervlakkigheid en roekeloosheid die het leven arm maken ook op villa’s en in paradijzen.

Er is een jongen, die niet wil en die het huis ontvlucht, een broer, die hem terughaalt, een leven zonder teugel en toom, een tragisch slot in wanhoop en moord, een berusting, die haar naam niet verdient.

Bijgeloof brengt in het leven zijn angsten. De geheimzinnige mevrouw van de Wonnebergen voedt een veete tegen Blankendaal en spint zich in waargedachten in. De wonderlijke Fideel staat met haar in contact en Reinier, de onwillige zoon van Blankendaal eveneens. En dit element geeft dan echte romanstof. We krijgen medelijden met al die jonge menschen, die in eigenwijsheid hun eigen leven meenen te kunnen maken. Er zijn aantrekkelijke figuren bij, die wat voor anderen over hebben, die zelfverloochening toonen, Klaartje b.v. en Livia — en ijverige jongelui, die door hun ijver wat bereiken. Sommigen vinden elkaar en

sluiten een verbond voor het leven. De tuinbazen genieten van de boomen en de vogels en de kapellen. De Kroon heeft aan 't slot zijn conclusie. De jeugd speelde eens haar gouden tijd onder de boomen. En nu is die jeugd groot geworden: de eene is zus, de andere zoo uitgegroeid; een paar zijn er gevallen. Het leven is een groot raadsel. Dit is eigenlijk de les in het boek: het leven — een raadsel. En wie geeft de oplossing?

In „Bolle,” het boek van Joh. Vis lezen we ook van het raadsel des levens. Ook hier vraagt de mensch naar het waarom. Bolle is een visscher, het boek waarin hij hoofdpersoon is, is een boek van de zee en het visschersleven. De auteur is een verteller. Het is een eenvoudig boek. Fragmentarisch — met Bolle als bindende figuur.

Maar een boek, dat om meer dan één reden aandacht verdient. Joh. Vis heeft het leven wát goed waargenomen. Hij kent het visschersbedrijf tot in de bijzonderheden. Hij kent de mentaliteit van den visscher. En hij weet het leven knap uit te beelden. Ik denk b.v. aan den afslag tegen de dijkglooiing — aan de herbergtooneelen — aan den barbierswinkel — aan den arbeid met de netten, de vangsten — aan den strijd met wind en golven — aan de ongelukken, die het leven van die menschen verwoesten.

Maar vooral aan het innerlijk leven, het zieleleven van Bolle. Een teleurgestelde liefde knaagt levenslang en uit zich soms treffend. Dit boek is in bewogenheid geschreven. De auteur heeft dit zieleleven van Bolle verstaan en meegeleefd.

Bolle heeft Berthe liefgehad, ook toen ze ver van hem in Enschede woonde. En het is ontroerend te lezen, hoe diep deze liefde was geworteld.

De reacties van Bolle op het godsdienstig leven zijn heel natuurlijk. Eigenlijk is het verhaal dat van een reeks felle reacties. Na het celleven koopt Bolle zijn botter. Hij is kind van de zee. Hij is één met zijn schip. Hij is blij met goede vischresultaten, maar ook in den arbeid zelf. Hij heeft zijn critiek op dominees en kerkmensen en op het bijgeloof van de plaats en op wetenschappelijke lezingen over vischen en water en niet het minst op de droogmaking van zijn Zuiderzee. Hij geeft uiting aan die critiek op zijn manier, met de woorden uit zijn vocabulaire. Hij staat vijandig tegenover het leven en vecht. Maar den zwaarsten strijd moet hij voeren tegen Bolle. Bolle is de mensch. De vechtende mensch. De mensch, die het niet eens is met zijn lot. Het gaat allemaal verkeerdt. En waar is de rust, de vrede, de blijheid, die met het leven verzoent?

Berthe wordt begraven in haar geboorteplaats. Ze was een zwerfster geworden, een verloren type, maar die door 't Leger des Heils uit de modder was gehaald en de laatste jaren als heilsoldate goed werk had verricht.

En Bolle hoort op het kerkhof, wat de

dominee van haar vertelt. Of eigenlijk vertelt hij maar weinig van haar. Eigenlijk alleen maar dit, dat voor haar maar één woord alles beteekende.

Eén woord, één naam.

„Jezus!”

En als Bolle bij den predikant op de studeerkamer zit, valt daar nog een hagel van critiek op die zich Christenen noemen, dominee niet uitgezonderd. Maar Bolle wordt onderwezen. En als hij hoort, dat het Berthe alleen maar ging om Jezus en dat de boodschap, die bij haar graf gebracht werd ook voor hem was, staat hij op en gaat hij heen.

Bolle was al wel weer in de kerk geweest en aan de critiek van de menschen had hij zich niet gestoord. Maar het leven had hem weer in den strijd geworpen.

De staf des broods dreigde gebroken te worden.

En toch was de verandering gekomen. Want God had Bolle niet losgelaten. En als dit in een menschenleven een feit blijkt, is zoo'n leven gered.

De laatste vaart op zijn zee in een stormnacht. Een ongeluk. De botter is op het anker van den baggermolen geloopt. De baggermolen was de vloek voor den visscher. En in de worsteling om schip en leven te behouden verliest Bolle. Hij glijdt uit op het natte dek en plonst in zee. Zijn knecht kan hem niet redden, moet voor eigen leven strijden op het wrak.

Bolle vecht in het water. En hij komt om in de verraderlijke goul. Een paar handen grijpen in de duisternis. Een laatste woord scheurt de lucht. Een naam: „Jezus!”

„Dan sluit het water zich boven Bolle. De golven rollen voort en een eeuwigheid begint.”

Den dag na de begrafenis, een week na

Naar een schilderij van Roeland Koning